

Szólalj meg bátran a zene nyelvén!

Játékos gyakorlatok az improvizációs készség fejlesztésére

Tartalomjegyzék

1 Előszó	7
Előismeretek	7
Általános szabályok	7
2 Gyakorlatok	9
Dallam	9
Pentaton improvizáció	10
Népdalimprovizáció	12
Dallam akkordinga fölé	14
Dallam akkordsor fölé	16
Egyveleg	17
Dallam dalkíséret fölé	18
Variáció	19
Díszítés	20
Dallamdíszítés	20
Basszusdíszítés	21
Figuráció	22
Felrakás	23
Bővítés	24
Akkordok beszúrása	24
Echo	25
Álzárlatos coda	26
Lüktetés megváltoztatása	27
Proportio	27
Partita	28
Újraharmonizálás	29
Korálelőjáték	30
Transzponálás, transzformálás	32
Minore-maggiore váltás	32
Transzformálás másik skálahangra	33
Transzformálás másik hangsorba	34
Ritornell kamarában	35
Stílusjegyek felismerése és alkalmazása	36
Saját anyag	37
Frázis	38
Tipikus tematikus akkordsorok	38

Saját akkordsor	39
Szekvencia	40
Téma	41
Egyszerű téma	41
Moduláló téma	45
Bővítés	46
Moduláció szekvenciával	47
Reális szekvencia	48
Tétel	49
Triósforma	49
Rondóforma	49
Nyitányforma	49
Ritornell	49
Fantázia	50
Nagy kéttagú forma	50
Variációs forma	50
Hídforma	50
Szonátaforma	51
Fúga	52
Fúgatéma	52
Közjátékok	52
Augmentálás	52
Stretto	52
Teljes fúga	52
Harmonizáció	54
Basszusharmonizáció	55
Zsoltártónus-harmonizáció	56
Mixtúra	57
1 ütem 1 akkord	58
1 hang 1 akkord	59
Dallamtöredék	59
Korál	59
1 hang 2 akkord	60
Változó harmóniaritmus	61
Közjátékos korálelőjáték	62
3 Stílusok	63
Reneszánsz	63
Zenei nyelv	63
Műfajok	63
Táncok	63
Barokk	64
Zenei nyelv	64

Műfajok	64
Táncok	64
Bécsi klasszika	66
Zenei nyelv	66
Műfajok	66
Táncok	66
Romantika	67
Zenei nyelv	67
Liszt	67
Műfajok	67
Táncok	67
Századforduló és XX. század	69
Zenei nyelv	69
Debussy	69
Alain	69
Messiaen	69
Bartók	69
Kodály	70
Eben	70
Műfajok	70
Táncok	70
4 Akkordsorok	73
5 Irodalomjegyzék	75

1 Előszó

Kedves muzsikus barátom!

Ennek a tankönyvnek az a célja, hogy elindítson azon az úton, hogy a zene nyelvén ki tudd fejezni saját gondolataidat és érzéseidet a pillanatnyi helyzetnek megfelelően. Ez azért csodálatos dolog, mert egyrészt saját belső világodhoz jobban tudsz kapcsolódni, másrészt még mélyebb kapcsolatot tudsz teremteni a Téged hallgatókkal azáltal, hogy aktuális igényeikre reagálva zenei párbeszédet folytathatsz velük.

Ha eddig még nem kóstoltál bele a rögtönzés világába, abban bízom, hogy ezek a gyakorlatok biztonságérzetet adnak és felszabadítanak. Ha pedig úgy érzed, hogy jön Belőled az improvizáció, reményeim szerint abban tudnak segíteni, hogy zenei gondolataidat még strukturáltabban tud megfogalmazni, és így a közönség azt gondolhassa, hogy rögtönzésed voltaképpen egy leírt kompozíció előadása.

Előismeretek

A gyakorlatok azt feltételezik, hogy már birtokában vagy olyan képességeknek, mint a kottaolvasás, a szolmizáció, valamint a fokszámkok, hármashangzatok, négyeshangzatok és fordításaik alapvető ismerete.

Általános szabályok

A legfontosabb alapelv, hogy a játszott anyag fölött *teljes kontrollt* érezz, és előre tudj gondolkodni. Mindig olyan tempót válassz, amiben teljesen ritmikusan el tudod játszani, amit elképzeltél. (Ehhez nagyon hasznos segítség egy kamarapartner – sok gyakorlatban ketten vagy többen is részt vehetnek –, partner híján pedig egy metronóm.) Addig ne haladj tovább a következő gyakorlatra, amíg nincs meg a már említett kontroll érzete, mely egyfajta szabadságérzetet is ad.

Amikor ketten két különböző szerepben játszotok, megbeszélés szerint cserélgethettek.

Minden gyakorlatot minél többféle, minél különbözőbb variációban végezz el, legfőképp minél több hangnemben.

A dúrban és mollban is értelmezhető harmóniasorok fokszámmal vannak jelölve, egyébként az akkordmenetek úgynevezett szolmizált számozott basszussal vannak lejegyezve: ilyenkor a szolmizáció a basszushangot jelzi, a felső indexben levő számok pedig a basszushoz képest számítandó hangközöket.

1 Előszó

A gyakorlatokat nem szükséges a könyv elejétől a végéig szigorúan a leírt sorrendben végezni. Az 1-2., valamint a 3-4. gyakorlatsort nagyjából párhuzamosan érdemes feldolgozni, egy fejezetben belül pedig általában nehézség szerint növekednek a feladatok, de a saját képességeid és a gyakorlatok előfeltételeinek figyelembevételével azt javaslom, hogy személyre szabott tanmenet szerint haladj, időnként visszatérve egy-egy gyakorlat neheztett változatára – legjobb, ha van egy tanárod, aki segít ebben.

2 Gyakorlatok

Dallam

Egy szép dallamra mindenki rezonál, így ez a hallgatóság megszólításának egyik kulcsa.

Pentaton improvizáció

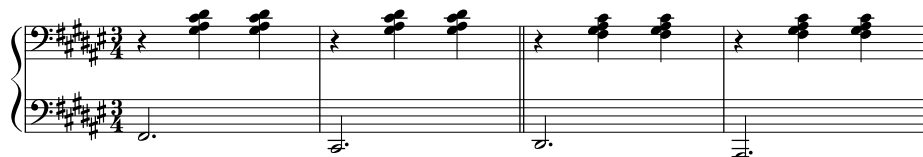
- Hangszerelés
  - egy vagy több billentyűs hangszer vagy hárfa pentaton hangolással (c♯, d♯, e♭, f♯, g♯, a♯, b)
- Szabályok
  - Partnered játssza az alábbi kíséretet:

- Improvizálj dallamot egy kézzel a fekete billentyűkön az A résznél belépve. Ügyelj arra, hogy a dallam változatos és kifejező legyen.
- Az A-B szakasz váltakozását tetszőleges mennyiségben ismételjétek.
- Amikor be szeretnéd fejezni, a B rész alatt jelezz, hogy “jön a Coda”, és ugorjatok a Codára.
- Variációk
  - Kezdés lá-pentatonnal

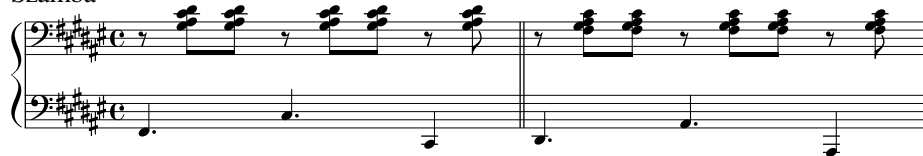
- Karakter

* Altató

* Keringő

* Szamba

* Bolgár ritmusok

- 3+3+2/8
- 3+2/8
- 2+2+3/8

– Dallam felrakása

- * két kézzel oktávban
- * két kéz felváltva
- * két kézzel 2 szólamban

– Dallam felosztása frázisokra

- * 2+2 ütem
- * 1+1+2 ütem

– Dallam formája

- * periódus: A Av
- * zenei mondat: A Av B

• Figyeld meg!

- A dallam jellegzetes *ritmikától* nyer karaktert.
- A dallam *csúcspontját* érdemes előre eltervezni.
- A *nagy hangközöktől* kifejezőbb lesz a dallam.
- A *motívumismétlődések* koherensebbé teszik a dallamot.

Népdalimprovizáció

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy népdalt vagy népies műdalt (giusto ritmikáját).

- Írd le az alábbi jellemzőit:

Jellemző	Példa
sorszerkezet (betűjelekkel, esetleg színekkel jelölve)	A A5 A5v A
dallamsorok hullámvázása (grafikusan ábrázolva)	○ ○ ~ ○
hangsor	ión
egy sor hány ütem	2

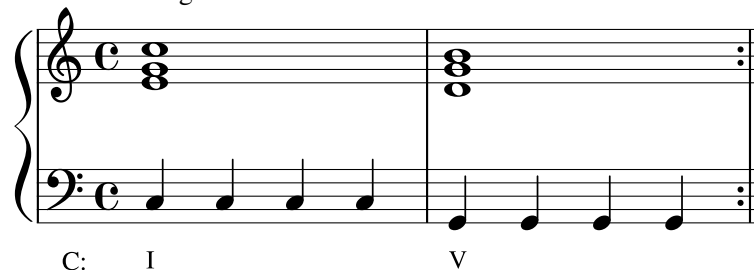
- Ilyen vagy némileg módosított tulajdonságokkal rögtönözz egy népdalt, lehetőleg énekelve (pl. lalázva vagy szolmizálva).

- Ötletek (sorszerkezet szerint csoportosítva)
  - A A5 A5v A
    - * Sárga vagyok, mint a nyárfa levele
    - * Száraz fából könnyű hidat csinálni
  - A B B A
    - * Csillagok, csillagok
    - * Szépen úszik a vadkácsa a vízen
  - A B Bv A
    - * Erdő, erdő, de magos a teteje
    - * Túl a Tiszán faragnak az ácsok
  - A A B A
    - * A csitári hegyek alatt
    - * Általmennék én a Tiszán ladikon
    - * Erdő, erdő, erdő, marosszéki kerek erdő
  - A A B Bv
    - * Kis kece lányom
  - A5 A5v A Av
    - * Röpülj, páva, röpülj
    - * Béreslegény
- Figyeld meg!
  - Egy természetes dallam levegőnyi *frázisokból* épül fel.
  - Egy frázis *visszatérhet*, akár módosítva; így könnyű megjegyezni, és a hallgatónak is az ismerősség érzését nyújtja.
  - Rögtönzéskor bátran indulj ki *meglevő anyagból*.

Dallam akkordinga fölé

- Hangszerezés
  - akkordikus hangszer
  - énekhang vagy bármilyen hangszer (opcionális)
- Szabályok
  - Partnered váltogasson két akkordot az alábbi séma szerint:

- Improvizálj fölé dallamot.
- Az akkordinga addig ismétlődjön, amíg nem jelzel.
- Variációk
  - Ha még nem ismered az akkordokat, partnered vagy egy harmadik játékos játsszon elő dallamokat, Te pedig ismételd őket.

- Fokozatosan vezess be díszítőhangokat.

- * Csak akkordhangok
- * Akkordhangok + átmenő hangok
- * Akkordhangok + váltóhangok

- * Akkordhangok + késleltetések
- * Mindenféle díszítés
- V. fok helyett vegyél más akkordot:
  - * IV
  - * II (csak dúrban)
  - * VII (csak természetes mollban)
  - * VI
  - * III
- A két akkord fordítva is váltakozhat.
- Próbálkozhattok modális hangsorokkal is.
- Figyeld meg!
  - Egy dallam elsősorban az aktuális harmónia, másodsorban az aktuális hangsor hangjaiból építkezik.

Dallam akkordsor fölé

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
  - énekhang vagy bármilyen hangszer (opcionális)
- Szabályok
  - Válassz egy érdekes akkordsort.
  - Partnered ismételgesse jelzésig, Te pedig improvizálj fölé dallamot. (Kezdetben minél egyszerűbb dallamokra törekedj.)
- Ötletek
  - ld. Akkordsorok
  - barokk chaconne-ok
  - könnyűzenei számok
- Variációk
  - Szólamok eloszlása
    - * Partner: basszus, Te: harmóniák + dallam
    - * Te: basszus + dallam
    - * Te: basszus + harmóniák + dallam

Egyveleg

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
  - énekhang vagy bármilyen hangszer (opcionális)
- Szabályok
  - Válassz egy népszerű akkordsort, és gyűjts minél több komolyzenei művet vagy könnyűzenei számot, amely rá épül.
  - Partnered ismételd a harmóniasort, Te pedig játszd a művek dallamait egymás után.
- Példák
  - Pachelbel: Canon
  - La Folia
  - Romanesca
  - d-s-l-f
  - d-l-f-s
  - Autentikus szekvencia
    - * 1
    - * 2
  - Blues-kör

Dallam dalkíséret fölé

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
  - énekhang vagy bármilyen hangszer (opcionális)
- Szabályok
  - Válassz egy dalt egyszerű, végig hasonlóan figurált kísérettel vagy egy olyan tételt, amely gyakorlatilag egy figurált akkordsor.
  - Partnered játssza a harmóniákat, Te pedig improvizálj fölé dallamot.
- Ötletek
  - Bach: Das Wohltemperierte Klavier I. C-dúr prelúdium (Gounod: Ave Maria)
  - Bach: Das Wohltemperierte Klavier I. c-moll prelúdium
  - Bach: c-moll kis prelúdium
  - Saint-Saëns: Az állatok farsangja - Hattyú
- Variációk
  - Partnered a kíséretet ne kottából, hanem harmóniai vázból játssza.

Variáció

Hallgatóidat bevonhatod az alkotói folyamatba, ha kérsz tőlük egy témát, melyet különféle módosításoknak vetsz alá. Így ők is kíváncsian hallgatják az általuk kedvelt mű alakulását, Neked pedig már adott egy zenei anyag, mely sok mindent meghatároz.

Díszítés

Dallamdíszítés

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
  - akkordikus hangszer (opcionális)
- Szabályok
  - Válassz egy dallamot, pl. egy népéneket.
  - Improvizálva díszítsd ki a dallamát a stílusra jellemző motívumokkal. (Amennyiben a dallam kis értékekben mozog, fele tempóban játszd.)
- Variációk
  - Ha van kísérete a dallamnak, azzal együtt is lehet játszani a következő szólambeosztások szerint:
    - * Partner: kíséret, Te: dallam
    - * Partner: basszus, Te: harmóniák + dallam
    - * Te: basszus + dallam
    - * Te: basszus + harmóniák + dallam
- Példák
  - Bach: Ich ruf zu Dir BWV 639 (folytatni a díszítést)
  - Bach: O Mensch, bewein dein Sünde groß BWV 622
  - Bach: Schmücke dich BWV 654
  - Bach: Komm, Heiliger Geist BWV 651

Basszusdíszítés

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordsort.
  - A basszusát díszítsd ki a stílusra jellemző motívumokkal.
- Példák
  - Pachelbel: Canon -> Corelli: Karácsonyi concerto
  - d-l-r-s walking bass

Figuráció

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordsort vagy egyszerű akkordkíséretes tételt.
  - Figuráld a kíséretét különféle módokon. Pár ötlet:

Felrakás

- Hangszerelés
  - orgona
- Szabályok
  - Válassz egy népének-kíséretet (pl. az alábbi kötetekből).
    - * Bach: Négyzólamú korálfeldolgozások
    - * Szent vagy, Uram!
    - * Evangélikus Énekeskönyv
  - Játssz a következő felrakásokban, különféle regisztrációkban:
    - * Pedál: basszus 16' regiszterrel, manuál: többi szólam
    - * Pedál: basszus 16' regiszterrel, főmű: dallam, másik manuál: kíséret
    - * Pedál: basszus 16' regiszterrel, főmű: dallam oktávval lejjebb, másik manuál: kíséret
    - * Pedál: dallam 4' regiszterrel, manuál: többi szólam
    - * Pedál: dallam 4' regiszterrel, főmű: basszus 16' regiszterrel, másik manuál: kíséret

Bővítés

Akkordok beszúrása

- Hangszerezés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordsort.
  - A súlyos helyekre játssz késleltetéseket.
  - A súlytalan helyeken, ahol nem változik a harmónia, játssz új akkordokat.

Echo

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy témát, mely jól elkülöníthető frázisokból áll.
  - Minden frázis után játszd visszhangszerűen a frázis utolsó felét.
- Variációk
  - Az echót tetszőlegesen variálhatod, pl. díszítheted.
- Példák
  - Sietze de Vries

Álzárlatos coda

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordsort.
  - A záró I. fok helyett játszd az alábbi akkordok valamelyikét: VI, I7^b, I5^b 6, I3^b 4 vagy I^b2.
  - Ezután játssz egy IV-I zárlatot.
- Variációk
  - Az I. fokú mellékszármazék előtti V. fok lehet moll színezetű.
- Példák
  - Bach-korál-előjátékok (pl. BWV 599, BWV 605, BWV 616 stb.)

Lüktetés megváltoztatása

Proportio

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy páros metrumú táncételt.
  - Játssz le, majd utána rögtönözd a hármas metrumú változatát.
- Példák
  - Speer: Musikalisch-Türkischer Eulen-Spiegel - táncok

Partita

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy témát.
  - Válassz 3-5 különböző löktetésű táncípust.
  - Játssz a témát a táncételek löktetése és karaktere szerint, szükség szerint díszítve a dallamot.
- Példa
  - Ouverture
  - Allemande
  - Courante
  - Sarabande
  - Gigue

Újraharmonizálás

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Előfeltétel
  - Harmonizáció
- Szabályok
  - Válassz egy dallamot.
  - Játssz különféle harmonizációkkal.
- Példák
  - Publio Delgado
  - Harmath Dénes

Korálelőjáték

- Hangszerelés
  - orgona
- Szabályok
  - Válassz egy népének-kíséretet.
  - Válassz néhány variációs lehetőséget az eddig említettek közül.
  - Alkalmazd egyre több ilyen a kíséretre, egyszerre mindig csak egyet.
- Variációk
  - Ha a liturgiában kevés idő van, a népéneknek csak az első (vagy első kettő) és utolsó sorát vedd.
- Példák

SZVU 114

Kivágás

Felrakás

Figuráció

harmonia beszúrása

Disztítés

átmenő hang

váltóhang

szünet

előlegzés

akkordhang

késleltetés

Coda

SZVU 222

Kivágás

Echo

Lüktetés megváltoztatása

pikárdiai terc

ritmusvariáns

Transzponálás, transzformálás

Minore-maggiore váltás

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dúr vagy moll dallamot.
  - Ha dúrban van, mollban játszd el és fordítva.
- Ötletek
  - Karácsonyi énekek
  - In the Mood
  - Chopin: Gyászinduló
  - Beethoven: Holdfény-szonáta - 1. tétel
- Példák
  - Oleg Berg
  - Mahler: 1. szimfónia - 3. tétel
  - Tales of Monkey Island - LeChuck's Theme

Transzformálás másik skálahangra

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dúr vagy moll dallamot.
  - Játszd el a hangsorának összes hangjáról kezdve.
- Variációk
  - Harmonizációs képességek birtokában harmonizáld meg mindegyik hangról kezdődő változatot.

Transzformálás másik hangsorba

- Hangszerelés
  - énekhang vagy bármilyen hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dúr vagy moll dallamot.
  - Játszd el egy minél egzotikusabb hangsorban.
- Ötletek
  - modális skálák
  - modellskálák
  - bő szekundos skálák

Ritornell kamarában

- Hangszerelés
  - egy vagy több tetszőleges hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy rövid (4 vagy 8 ütemes) témát.
  - Játszd el, majd partnered egy átvezető résszel moduláljon egy új hangnembe, ezután Te pedig abban a hangnemben játszd a témát, amibe az átvezetés eljutott.
  - Ezt folytassátok párszor, az utolsó témára pedig jussatok vissza az eredeti hangnembe.
- Variációk
  - A hangnemtervet megbeszélhetitek előre, vagy hallás után lekövetetheted.
  - Az átvezetések hosszát megbeszélhetitek előre, vagy erős zárlattal tegye őket egyértelművé a partnered.

Stílusjegyek felismerése és alkalmazása

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Előfeltétel
  - Stílusok
- Szabályok
  - Válassz egy népszerű témát, mely elég rugalmasan feldolgozható (pl. gyerekdal vagy népdal).
  - Válassz egy zenei stílust vagy egy zeneszerzőt, és műveinek elemzésével írd össze pár rá jellemző stílusjegyet.
  - Variáld úgy a témát, hogy ezeket a stílusjegyeket jól felismerhetően alkalmazod rá.
- Példák
  - Richard Grayson
  - Harmath Dénes

Saját anyag

Előfeltétel:

- Dallam
- Variáció

Eljutottál oda, hogy olyan zenei anyagot rögtönözz, melynek minden paraméterét Te határozod meg. Ez nem azt jelenti, hogy bármiféle támpont nélkül kéne a semmiből valami teljesen eredetit megalkotnod. Az alábbi módokon tudsz magadon segíteni:

- *Jegyezz le* magadnak annyi információt, amennyiből valós időben már teljes zenei gondolatokat tudsz játszani. Ha egyelőre úgy érzed magad biztonságban, hogy szinte hangról hangra lekottázod, amit játszani fogsz, nyugodtan tegyél így. Sok gyakorlással szép fokozatosan eljuthatsz oda, hogy teljes tételeket tudj rögtönözni mindössze pár grafikus szimbólum és betű előzetes lejegyzése alapján. Ugyanakkor tapasztaltabb improvizátorként sem érdemes megspórolni a jegyzeteket, hogy minél kevesebb dolgot kelljen a fejedben tartani.
- Sokszor nem végtelen sok lehetőség közül kell választanod, hanem *véges számú* jól bevált séma közül. Az, hogy ezek jól beváltak, nem azt jelenti, hogy sablonosak lennének, épp ellenkezőleg: ezekkel még jobban meg tudod szólítani a közönséget, hiszen kedvenc szerzőiktől már hallották ezeket a megoldásokat, és így ismerősként fogják üdvözölni őket.

Most pedig fokozatosan, építőelemenként felépítünk zenei struktúrákat, mintha épületek lennének. A gyakorlatok végrehajtása során mindig az alábbi lépéseket kövesd:

- Először írd fel a kompozíció harmóniai és formai vázát. Végy egy akkordsort, 1 ütemben 1 vagy legfeljebb 2 akkordot véve. Írd le vázlatos lejegyzésmóddal (fokszámok vagy kottázott/szolmizált számozott basszus), és játszd le, mintha continuóznál. (A formai vázról később esik szó.) Épületed ezennel szerkezetkész: szilárd alappal és stabil struktúrával rendelkezik.
- Adj hozzá karaktert. Végy egy tánc-tételt, mely meghatározza a metrumot és a jellemző ritmusképletet; válassz egy figurációt, és alkalmazd (ld. Variáció). Így berendezted és kifestetted az épületedet, már el tudja látni funkcióját, de még kissé sivár.
- Adj hozzá dallamot (ld. Dallam). A harmóniák expresszivitását növelheted késleltetések bevezetésével. Épületed most már ki van díszítve képekkel, növényekkel stb.

Összefoglalva:

Zene	Architektúra
struktúra (akkordsor, <i>lassú harmóniaritmus</i>)	szerkezet
karakter (lücketés, ritmusképlet, figuráció, szünetek)	berendezés, kifestés
dallam (motívumok, késleltetések)	díszítés

Frázis

A zene időbeli alapegysége a frázis (mint azt a népdaloknál már láttuk). Hossza lehet alapvetően:

- 2 akkord: ld. akkordinga
- 4 vagy 8 akkord: ld. az alábbi gyakorlatok

Tipikus tematikus akkordsorok

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordsort az alábbi gyakran előforduló típusok közül:
    - * teljes zárlat: I-IV-V-I
    - * félzárlat: I-VI-IV-V
    - * ereszkedő: I-V6-IV6-V
    - * emelkedő: I-VII6-I6-V
  - Variáld úgy, hogy néhol beszúrsz akkordokat, vagy bizonyos akkordokat hasonló funkciójakkal helyettesítesz (pl. IV. fok helyett váltódomináns).

Saját akkordsor

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Alkoss 4, majd később 8 akkordból álló akkordsorokat.
    - * Elsősorban a főhármasokat alkalmazd:
      - I
      - V
      - IV
    - * Másodsorban a mellékharmonikusokat:
      - II
      - III
      - VI
      - VII (alaphelyzetben csak négyeshangzatként vagy tá/szó basszussal)
    - * Fokozatosan vezess be fordításokat.
    - * Végül alterációkkal színezd az akkordokat.

Szekvencia

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy szekvenciát:
    - * autentikus: l-r-s-d-f-t**7**-m $\sharp$ -l
      - hosszabb forma: d-r-s-d-f-t**7**-m-l-r-s-d-f-s**4**-s**3**-d
    - * plagális-autentikus: d-s-l-m-f-d-s-d
      - hosszabb forma: d-s-l-m-f-d-r-l-ta-f-s-r-m-t**6**-d
    - * autentikus-plagális: d-f-r($\sharp$)-s-m($\sharp$)-l-f-d
      - hosszabb forma: d-f-r($\sharp$)-s-m($\sharp$)-l-f-ta-s-d-l($\sharp$)-r-t $\sharp$ -m-d
    - * plagális: d-s-r-l-m-f-s-d
  - Játszd kívülről.
- Variációk
  - Fordításokban is játszd az akkordokat, például:
    - * autentikus:
      - l**7**-r**7**...
      - l-f**5** **6**...
      - d-d**2**-t**5** **6**...
      - d-r**7**-r**3** **4**...
    - * plagális-autentikus: d-t**6**-l-s**6**...
    - * autentikus-plagális: m**6**-f-fi**6**...
    - * plagális: d-m**6**-s-t**6**...
  - Válassz egy motívumot, amely akkordonként váltakozzon a szólamok között:
    - * szoprán-basszus
    - * szoprán-alt (háromszólamú felrakásban)

Téma

Egyszerű téma

Egy rövid téma 2-4 frázisból áll. Egy frázis lehet:

- arzis/kérdés/félzárlat (jelölése: ?)
- tézis/felelet/teljes zárlat (jelölése: !)

A rögtönzés előtt tervezd meg a téma formáját betűjelekkel. Tipikus formák:

- kéttagú forma: A B

Struktúra:

A Teljes zárlat

B Teljes zárlat (var.)

Gryllus Vilmos nyomán

7 6 7

Karakter:

Dallam:

2 Gyakorlatok

- periódus: A? Av!

Struktúra:
A?
Emelkedő

A,!

6# 6/5 4 7 6/4 6#/4 3 6# 6/5 4 7 6/4 #

Karakter:

Dallam:

- kontrasztáló periódus: A B? A C!

Struktúra:

A Inga   B? Félzárlat   A   C! Teljes zárlat

6   4/3   6

Karakter:

Dallam:

- zenei mondat: A Av B

2 Gyakorlatok

Struktúra:

A Inga

A_v

B Teljes zárlat

Karakter:

Dallam:

Moduláló téma

Előfeltétel: Ritornell kamarában

Egy bonyolultabb téma 4-5 frázisból áll, melyek között van az alaphangnemtől eltérő. Tipikus hangnemek az alaphangnemhez képest:

- +/-1
- párhuzamos
- minore/maggiore
- tercrokon

A formatervet bővítsd ki a hangnemtervvel. Tipikus formák:

- kvintváltós négytagú forma: A(4) A5(4) szekvencia(4) zárlat(4)
- népdal: A(2) A5(2) A5v(2) A(2)
  - 3. sor kettéosztva: A(2) A5(2) b(1) bv(1) A(2)
- négytagú forma: A(4) B(4) C(4) D(4)
- szűkített háromtagú forma: A(4) Av(4) B(4) Av(4)

2 Gyakorlatok

Bővítés

Amikor már stabilan érzed, hogyan kell szimmetrikus (tehát pl. 2-szer 4 vagy 4-szer 4 ütemes) zenei struktúrákat létrehozni, külső vagy belső bővítést alkalmazhatsz, ami plusz 1 vagy 2 frázist beszúrását jelenti (leggyakrabban periódusba). Ez jól alkalmazható arra, hogy plusz feszültségként később jussunk el a várva várt zárlatig, valamint hogy apró szabálytalansággal tegyük kevésbé kiszámíthatóvá a formát.

Először mindig játszd el a bővítés nélküli, szimmetrikus témát, majd pedig a bővített változatot.

Tipikus bővítési technikák:

- belső
  - motívum megismétlése
  - szekvencia folytatása
- külső
  - echo
  - álzárlat + coda

Példák:

- Mozart: 1. szonáta (K279) - 3. tétel
- Mozart: F-dúr Allegro (K15a)

Moduláció szekvenciával

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz két hangnemet max. 4 kvint távolságra.
  - A kiindulási hangnemben kezd el az autentikus szekvenciát, és amikor az új hangnem V. fokának megfelelő basszushang jön, azt az akkordot alterálva játssz a záró hangnemben egy V-I-IV-V-I zárlatot.

Reális szekvencia

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy akkordkapcsolatot és egy hangközt.
  - Képezz belőle reális szekvenciát a választott hangközönként lépkedve, amíg vissza nem érsz a kiindulási hangmagassághoz.
- Példa: V6-I kis tercenként felfelé

Tétel

Egy teljes zenei tétel több, egymással kontrasztáló témából áll, melyek közül egy vagy több *visszatér*. Ezenkívül átvezető zenei anyagokat is tartalmazhat (szekvencia). Minél több tulajdonsága különbözik a témáknak (a metrumot és tempót kivéve), annál jobb – ezeket a tulajdonságokat is írd le az egyes témákhoz.

Triósforma

- Főrész
- Középrész
- Főrész

Tipikus műfaj: menüett

Rondóforma

- Rondótéma
- 1. epizód
- Rondótéma
- 2. epizód
- Rondótéma
- (3. epizód
- Rondótéma)

Tipikus műfaj: gavotte

Nyitányforma

- Lassú rész
- Gyors rész
- Lassú rész
- (Gyors rész
- Lassú rész)

Tipikus műfaj: ouverture

Ritornell

- Ritornell
- 1. közjáték
- Ritornell +1

2 Gyakorlatok

- 2. közjáték
- Ritornell parallel
- 3. közjáték
- Ritornell

Tipikus műfaj: concerto

Fantázia

- Téma
- Téma +1
- Szekvencia
- Orgonapont
- Zárlat
- Coda: Téma -1

Tipikus műfaj: prelúdium

Nagy kéttagú forma

- 1. rész
  - Téma
  - Szekvencia
  - Zárlat +1
- 2. rész
  - Téma +1
  - Téma -1 parallel
  - (Szekvencia)
  - Zárlat

Tipikus műfaj: bármilyen barokk táncjáték

Variációs forma

- Téma
- 1. variáció
- 2. variáció
- stb.

Hídforma

- A

- B
- C
- B
- A

Szonátaforma

- Expozíció
  - Főtéma
  - Melléktéma +1
  - Zárlat +1
- Feldolgozás
  - Témák, motívumok transzponálva, transzformálva
- Repríz
  - Főtéma
  - Melléktéma
  - Zárlat

Fúga

Előfeltétel:

- Harmonizáció
- Felrakás

A fuga alapja a harmonizáció: mindig a fúgatéma megharmonizálása kell, hogy a szemed előtt lebegjen.

Fúgatéma

- Alkoss egy témát a fejezetben megismert rendszer szerint. A téma dallama lesz a fúgatéma.
- Harmonizáld meg a fúgatémát basszusként is.
- Gyakorold a témát különböző szólamszámokkal, felrakásokban és hangnemekben.

Közjátékok

Gyakorolj imitációs szekvenciákat a fúgatéma motívumaiból.

Augmentálás

Harmonizáld meg a fúgatémát 1 hang 2 akkord harmóniaritmussal.

Stretto

A stretto (tématorlasztás) technikája feszegeti az improvizáció kereteit, de egy egyszerű trükkel megvalósítható: a fúgatémát úgy építsd fel, hogy 2 (vagy 4) ugyanolyan harmóniamenetű, de eltérő ritmikájú frázisból álljon. Így a fúgatéma részfrázisai egymással egyszerre játszva is jól szólnak. Gyakorold az így kialakított téma torlasztását először 2 szólamban, majd hozzájátszva a basszust.

Teljes fuga

Tervezd meg a fuga formáját az alábbi séma szerint, felírva minden témamegjelenéshez a hangnemet és a témát tartalmazó szólamot, majd játszd el a fúgát.

- Expozíció
  - Téma
  - Téma +1
  - Szekvencia
  - Téma
  - Téma +1 vagy szekvencia
  - Zárlat +1

- Feldolgozás
  - Témák különböző hangnemekben, váltakozva szekvenciákkal
- Fokozás
  - Augmentálás/stretto
  - Zárlat

Harmonizáció

Előfeltétel: Dallam

A harmonizáció az egyik legösszetettebb zenei tevékenység, hiszen egy dallamhoz kell megtalálni a hozzá illő harmóniákat úgy, hogy azok egymás után is szervesen kapcsolódjanak. Nagyon fontos, hogy a dallamimprovizáció már készség szinten menjen, hogy elegendő élménnyel rendelkezzen a dallam és harmónia egymáshoz illesztéséről.

Basszusharmonizáció

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dallamot.
  - A dallam mint basszus fölé játssz harmóniákat (főleg ütésekre). A leggyakoribb akkordok (bonyolultság szerint növekvő sorrendben):
    - * alap
    - * 6
    - * 4-3 késleltetés
    - * 7-6 késleltetés
    - * 2 (késleltetés vagy átmenő)

Zsoltártónus-harmonizáció

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy római zsoltártónust.
  - Harmonizáld meg konszonanciákkal egyre több hangját (a többi hangra maradhat az akkord tartva) az alábbi kottapélda szerinti sorrendben.

2. tónus

1. lépés   2. lépés   4. lépés   3. lépés   5. lépés   1. lépés

- Variációk
  - Később neomodális alterációkat (pl. mollbeli, félszűk, akusztikus akkordok) is bevezethetsz.
  - Válassz egy zsoltárszöveget, amit a tónusra alkalmazol, és úgy harmonizáld meg, hogy a harmóniák, dallamvonalak minél inkább kifejezzék a szöveget.

Mixtúra

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dallamot és egy akkordot.
  - A dallam alá vagy fölé játszd mixtúraszerűen az akkordot tonálisan (a dallam hangsora szerint) vagy reálisan.

1 ütem 1 akkord

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válassz egy dallamot, melynek harmóniaritmusa egy vagy fél ütem akkordonként.
  - Harmonizáld meg az alapján, hogy milyen akkordhangokat jár körbe egy-egy ütemnyi dallam. Ügyelj az esetleges díszítőhangokra, melyek akár súlyosak is lehetnek.
- Ötletek
  - Happy Birthday
  - Boci, boci, tarka
  - Pál, Kata, Péter

1 hang 1 akkord

Dallamtöredék

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Válasszatok egy hangnemet.
  - Partnered játsszon 2 hangos teljes zárlatokat a választott hangnemben, Te pedig ismételd meg őket megharmonizálva (1-1 akkordkapcsolattal).
  - Ezután jöjjenek 2 hangos dallamtöredékek, melyek nem feltétlenül zárlatok.
  - Növeljétek a dallamtöredékek hosszát hasonló rendszerben:
    - * 3 hangos zárlat
    - * 3 hang
    - * 4 hangos zárlat
    - * 4 hang

Korál

- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Írd le előre minden korálsorról, hogy milyen hangnemben kezdődik és végződik, valamint hogy milyen zárlattal.
  - Korálsoronként játszd el először a dallamot, majd megharmonizálva.

1 hang 2 akkord

- Előfeltétel
  - Korálharmonizálás
  - Akkordbeszúrás
  - Szekvencia
- Hangszerelés
  - akkordikus hangszer
- Szabályok
  - Harmonizálj meg egy korált 1 hangra 1 akkordot véve.
  - Szűrj be akkordokat, hogy minden hangra 2 akkord essen. Alkalmazd gyakran az alábbi technikákat, melyekkel elérhető, hogy a basszus dupla olyan gyorsan mozogjon, mint a dallam, a foksám változása nélkül:
    - * alap-szext
    - * átmenő szekund
    - * basszuskésleltetés
    - * kromatikus basszus
    - * késleltetés, basszusban oktávugrás
  - Ahol a dallam skálában mozog, ott javasolt szekvenciával megharmonizálni.
    - * lefelé:
      - autentikus
      - plagális-autentikus
    - * felfelé:
      - autentikus-plagális
      - plagális

Változó harmóniaritmus

Amikor a harmonizáció egyenletes harmóniaritmussal biztosan megy, ritkítsd a harmóniaritmust, ahol felismered, hogy a dallam több hangig egy akkordot jár körbe, vagy sűrítsd, ahol jónak látod (pl. a dallam megáll).

Közjátékos korálelőjáték

- Előfeltétel
  - Ritornell
- Hangszerelés
  - orgona
- Szabályok
  - Válassz egy népénekdallamot, egy karaktert, felrakást és figurációt.
  - Találj ki egy közjátékot, mely ritornello-szerűen a dallamsorok között fog különböző hangnemekben megjelenni, és írd le a harmóniai vázát.
  - Írd fel a formai és hangnemtervet, vagyis hogy a ritornellók és korálsorok hogyan következnek egymás után, valamint milyen hangnemben kezdődnek és végződnek.
  - A korálsorokra saját harmonizációt véve játszd el a korálelőjátékot.
- Példák
  - Harmath Dénes: Mint a szép híves patakra - Händel-nyitány

3 Stílusok

Reneszánsz

Zenei nyelv

- modális skálák
- akkordok
  - alap- vagy szextakkordok
  - leszállított VII
- tétel végén plagális zárlat
- imitációs és homofón szakaszok váltakozása

Műfajok

- canzona
- toccata/ricercar/prelúdium

Táncok

Tánc	Metrum	Karakter
Pavane	2/2	lassú
Gagliarde/Tourdion	6/8	gyors
Forlane/Trezza	12/8	gyors
Branle	4/4	andante

Barokk

Zenei nyelv

- plagális hangnemterv
- melodikus figuráció
- motivikus imitáció
- rejtett többszólamúság
- akkordok
  - négyes-, ötöshangzatok
  - II5 6

Műfajok

- szvit
- concerto
- orgona:
  - korálelőjáték
  - korálpartita
  - prelúdium/toccata/fantázia és fuga
  - elevációs toccata
  - passacaglia/chaconne
  - francia barokk szvit

Táncok

Tánc	Metrum	Karakter	Jellemző	Forma
Ouverture - lassú rész	4/4	lassú	pontozott	nyitány
Ouverture - gyors rész	3/4	gyors	általában imitációs	
Allemande	4/4	andante	tizenhatodok felváltva különböző szólamokban; zárlat egész ütem, közben arpeggio	kéttagú
Courante	3/2 v. 6/4	gyors	hemiola	kéttagú
Sarabande	3/4	lassú	súly 2-n	kéttagú
Gavotte	2/2	gyors	fél felütés	rondó v. kéttagú
Bourrée	2/2	gyors	negyed felütés	kéttagú
Hornpipe	3/4	andante	daktilus; súlyos	kéttagú
Marche	2/2	gyors	negyedek; súlyos	kéttagú

Tánc	Metrum	Karakter	Jellemző	Forma
Menuet/Amener	3/4	andante	elegáns, 1 rövid	triós
Gigue	6/8 v. 12/8	gyors	lücketés: fél ütem	kéttagú v. rondó
Chaconne	3/4	andante	maggiore/minore váltás	variációs

Bécsi klasszika

Zenei nyelv

- Alberti-basszus
- repetíció
- unisono
- kontraszt
- akkordok
  - II6
  - I4 6

Műfajok

- szonáta
- variációsorozat

Táncok

Tánc	Metrum	Karakter
Menuet	3/4	andante
Ländler	3/4	andante

Romantika

Zenei nyelv

- harmonikus figuráció
- terctávolságú akkordkapcsolatok
- neomodális fordulatok
- tercrokonság
- akkordok
  - félszűk szeptimek
    - * $r5b\ 7$
    - * $l5b\ 7$ (-> szó-moll)
    - * $fi7$ (-> mi-moll)
  - bő szextes
    - * $lu/f(5)\ 6\sharp/3\ 4\ 6\sharp$
  - bő kvintes
    - * $d5\sharp$
    - * $s5\sharp$
  - mollbeli
  - V7 6-5 késleltetéssel

Liszt

- dallam-basszus komplementer
- unisono
- recitativo
- motívumtranszformáció
- cantilena

Műfajok

- dal
- szimfonikus költemény
- orgona:
  - orgonaszonáta
  - orgonaszimfónia
  - toccata
  - korárelőjáték

Táncok

3 Stílusok

Tánc	Metrum	Karakter
Polonéz	3/4	andante
Mazurka	3/4	lassú
Siciliano/Berceuse	6/8 v. 3/4	lassú
Barcarola	6/8	andante
Keringő	3/4	gyors
Polka	2/4	gyors

Századforduló és XX. század

Zenei nyelv

- aszimmetrikus metrumok: 7/8, 5/8, 3+3+2/8
- akkordok
  - egészhangú
  - pentaton
  - alfa
  - kvártakkord
- reális mixtúrák
  - pl. pentaton dallam kvártakkordokkal
- motívumfeldolgozás
  - töredékek
  - egyre hosszabb kezdet

Debussy

- domináns terckvart-mixtúra
- egészhangú skála
- pentaton skála
- akusztikus skála
- reális szekvencia

Alain

- távoli dúr-moll akkordok egymás után

Messiaen

- modulusok
  - dúr/moll kvártszext-mixtúra kisterc lépésekkel, közben bármelyik hangja marad
- totális diatonikus akkordok
- palindrom ritmus

Bartók

- modellskálák
- alfa-akkordok
- bolgár ritmus

Kodály

- skálák
  - pentatónia
  - dallamos fríg
- akkordok
  - kvártszext-akkordok + orgonapont
  - domináns szeptim-mixtúrák
  - bő szextes akkordok/Kodály-domináns
  - codában r3 4-1#
  - tercrokonság
  - versszak végén alaphang = váltódomináns szeptimje
- figuráció
  - giusto népdalhoz szinkópás kíséret
- felrakás
  - rövid kánon-imitációk

Eben

- ostinato
- bitonalitás
- 1:3-as modellskála
- kontrasztok
  - echo
  - jó vs. gonosz
  - sötét vs. világos
- idézetek
  - gregorián
  - korál
  - népdal

Műfajok

- népdalfeldolgozás
- orgona:
  - gregorián partita
  - scherzo
  - toccata
  - méditation

Táncok

Tánc	Metrum	Karakter
Bolero	3/4	andante
Marche	4/4	lassú
Bulería	6/8 + 3/4	gyors

4 Akkordsorok

Happy Birthday

Bass clef, 3/4 time signature. Notes: F, d, s, d, 6m, f, 6 3/4 s, d.

F: d s 7_s d 6_m f 6 3/4 s d

Pachelbel: Canon

Bass clef, C major, 4/4 time signature. Notes: D, d, s, l, m, f, d, f, s.

D: d s l m f d f s

Bach: Goldberg-variációk

Bass clef, G major, 3/4 time signature. Notes: G, d, 6_t, 6_#, s, 6_m, 6_f, s, d.

G: d 6_t 6_# s 6_m 6_f s d

La Folia

Bass clef, 3/4 time signature. Notes: a, l, #m, l, s, d, s, l, r, #m, l, r, #m, l.

a: l #m l s d s l r #m l r #m l

Vavilov (attr. Caccini): Ave Maria / Autentikus szekvencia

Bass clef, 4/4 time signature. Notes: g, l, 7_r, 7_s, 7_d, 7_f, 7_t, 7_{5#}, #m, 6₄, #, l.

g: l 7_r 7_s 7_d 7_f 7_t 7_{5#} #m 6₄ # l

Paganini: 24. caprice

Bass clef, 4/4 time signature. Notes: a, l, #m, l, #m, l, #m, l, #m, l, r, s, d, 6_r, 6_d, 6_f, #m, l.

a: l #m l #m l #m l #m l r s d 6_r 6_d 6_f #m l

Passamezzo moderno

Bass clef, 6/8 time signature. Notes: C, d, f, d, s, d, ta, d, f, 4/3 s, d.

C: d f d s d ta d f 4/3 s d

Greensleeves / Romanesca / Passamezzo antico

Bass clef, 6/8 time signature. Notes: a, l, s, l, #m, l, s, l, #m, l, d, s, l, #m, d, s, l, #m, l.

a: l s l #m l s l #m l d s l #m d s l #m l

Purcell: The Fairy Queen - Chaconne

Bass clef, 3/4 time signature. Notes: C, d, s, r, l, 6_m, f, s, 7_{6#}, s, f, 6₃, d.

C: d s r l 6_m f s 7_{6#} s f 6₃ d

Blues-kör (12 ütemes)

Swing

Bass clef, 4/4 time signature. Notes: C, 9_{7b}, 6_d, 9_{7b}, 6_f, 9_{7b}, 6_d, 9₇, 9_{7b}, 9_{7b}, 6_d, 10_b, 7_{6b}, 9_{7b}, 10_b, 11_#, 7₉, 6_{7b}, 6_d.

C: 9_{7b} 6_d 9_{7b} 6_f 9_{7b} 6_d 9₇ 9_{7b} 9_{7b} 6_d 10_b 7_{6b} 9_{7b} 10_b 11_# 7₉ 6_{7b} 6_d

5 Irodalomjegyzék

- Apagyi Mária: ZongorÁlom
- Gonda János: A rögtönzés világa
- Grayson, Richard: Improvising at the Keyboard
- Organ Improvisation